

Olin yksi nuorimmista holokaustiselviytyjistä,
ja tämä on minun tarinani

AUSCHWITZIN TYTÄR

Tova Friedman & Malcolm Brabant

TAMMI

Tova Friedman & Malcolm Brabant

AUSCHWITZIN TYTÄR

Suomentanut
Heikki Eskelinen

tammi

80 VUOTTA

HELSINKI

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS:

The Daughter of Auschwitz

COPYRIGHT © 2022 TOVA FRIEDMAN & MALCOLM BRABANT

SUOMENKIELINEN LAITOS © HEIKKI ESKELINEN JA TAMMI 2023

TAMMI ON OSA WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ

ISBN 978-952-04-4325-2

PAINETTU EU:SSA

*Suurenmoisille vanhemmilleni Reizelille ja Machelille,
jotka pelastivat meidät kaikki*

*– sekä lapsilleni ja lapsenlapsilleni,
joiden on kannettava muistoa*

ALKUSANAT

Olin viettänyt Tovan kanssa aamupäivän, ja paluumatkalla autossani mieleeni muistuvat Shakespearen *Kuningas Learin* viimeiset säkeet:

Pahinta vanhus kärs', me nuoret emme
niin kauan elä, moista nähdäksemme.
(suom. Paavo Cajander)

Elie Wiesel varmasti sallii sanojensa lainaamisen, kun toteamme Tova Friedmanin olevan totuuden ja muistamisen sankaritar.

Sir Ben Kingsley helmikuussa 2022

ESIPUHE

Nimeni on Tova Friedman. Kuulun nuorimpiin natsien Auschwitz-Birkenaun tuhoamisleiriltä selviytyneisiin. Aikuisena olen käyttänyt suuren osan ajastani juutalaisen kansanmurhasta puhumiseen, jotta se ei ikinä painuisi unohduksiin.

Synnyin Puolan Gdyniassa 1938, vuotta ennen toisen maailmansodan syttymistä, ja alkuperäinen nimeni oli Tola Grossman. Kun natsit yrittivät hävittää juutalaiset Euroopasta, koin tuon hankkeen kaikki vaiheet. Myöhemmin muutin Yhdysvaltoihin, solmin avioliiton Maier Friedmanin kanssa ja omaksuin nimen Tova.

Vaikka me viimeiset jäljellä olevat keskitysleireistä selviytyneet kerromme tarinaamme uutterasti, se näyttää silti painuvan unohduksiin. Kauhistuin havaitessani, miten tietämättömiksi nuoret amerikkalaiset osoittautuivat erään juutalaisjärjestön* teettämässä ja syyskuussa 2020 julkaistussa haastattelututkimuksessa.

* Conference on Jewish Material Claims Against Germany.

Kahdella kolmanneksella haastatelluista ei ollut min-käänlaista käsitystä holokaustissa kuolleiden juutalaisten määrästä. Lähes puolet ei osannut nimetä yhtään keskitys-leiriä tai ghettoa. 23 % uskoi, että holokausti on myytti tai että tietoja siitä on paisuteltu. 17 % sanoi pitävänsä uusnatsien esittämiä mielipiteitä hyväksyttävänä. Samanlainen Euroopassa 2018 toteutettu tutkimus osoitti, että kolmasosa eurooppalaisista oli yhtä tietämättömiä tai ei ollut edes kuullut holokaustista. Tässä tutkimuksessa 20 % haastatelluista oli sitä mieltä, että juutalaisilla on liian paljon vaikutusvaltaa liike- ja finanssimaailmassa.

Nämä ällistyttävät ja hälyttävät numerotiedot ohjaavat vain yhteen päätelmään: antisemitismi eli juutalaisviha nostaa jälleen päätään sekä Yhdysvalloissa että Euroopan eri puolilla. Minun on hyvin vaikeata uskoa, että kaiken toisen maailmansodan aikana ghetoissa ja tuhoamis-leireissä kokemamme jälkeen 1920- ja 1930-luvun katalat asenteet ilmaantuvat uudelleen esiin. Holokausti, ihmiskunnan historian pahin rikos, tapahtui vajaat 80 vuotta sitten. Joko se nyt on katoamassa ihmisten muistista? Se on suoraan sanottuna kauhistuttavaa.

Tätä kirjoittaessani olen 83-vuotias ja yritän tällä kirjalla estää muiston kuolemaa, varmistaa sen, ettei uhrien kuolemaa unohdeta. Eikä myöskään menetelmiä, joilla heidät surmattiin.

Monet ovat alkaneet pohtia, muistuttaako nykyinen maailmamme 1930-luvun Eurooppaa, jossa kansallissosialismi (natsismi) ja fasismi olivat nousussa uutta maailmansotaa enteilevässä vaiheessa. Silloin antisemitismi oli osa Adolf Hitlerin Saksan virallista politiikkaa. Nykyisin

mikään valtio maailmassa ei toki noudata tuollaista oppia – silloin se sisällytettiin lainsäädäntöön ja sitä kannatettiin yleisesti. Silti me kaikki tiedämme maita, joissa syrjintä on arkipäivää ja siihen ehkä jopa suhtaudutaan myönteisesti.

Viha kuuluu maailmassa nykyään nopeimmin voimistuviin ilmiöihin. Kaikenlainen viha, etenkin vähemmistöihin kohdistuva viha. Missä maailmankolkassa tahansa oletkin tätä lukiessasi, pyydän hartaasti: älä toista sitä historiaa, johon minut alistettiin.

Muistettakoon, että holokausti alkoi vajaat 20 vuotta sen jälkeen, kun Adolf Hitler julkaisi *Mein Kampf*n, suuren suunnitelmansa juutalaisten tuhoamiseksi. Salaman-nopean internetin aikakaudella muutokset voivat tapahtua paljon nopeammin kuin 80 vuotta sitten. Meidän on oltava valppaita joka hetki ja uskallettava puhua.

Tähän saakka päästyämme, juuri viimeistellessämme tätä kirjaa, presidentti Vladimir Putin käski Venäjän joukkojen hyökätä naapurimaahan Ukrainaan ja vaaransi samalla maailmanrauhan. Tunsin tämän sodan kuvaston turhan hyvin: kauhistuneita lapsia ja aikuisia, kotien ja perheiden tuhoja, sotarikoksia, miljoonia pakolaisia, nälkää, pommisuoja ja yhteishautoja. Toivon, että kun nyt on lähes kahdeksan vuosikymmenen ajan pohdittu holokaustissa nähtyä ihmisen epäinhimillisyyttä ihmistä kohtaan, Ukraina muistuttaa meitä siitä, miten tärkeää on auttaa sodan hävitysten uhreiksi joutuneita.

Tuonnempana tässä kirjassa haluan sinun maistavan ja tuntevan ja haistavan, millaista oli elää lapsuutta holokaustin aikana. Haluan sinun kulkevan minun kengissäni perheeni taivalta, vaikka pahimpaan aikaan meillä ei tosin

ollut kenkiä. Haluan sinun ymmärtävän kohtaamamme pulmatilanteet ja mahdollottomat valinnat, joita jouduimme tekemään. Toivon sinun suuttuvan, sillä jos suutut, saatat ehkä tuntea jotakin meidän silloin tuntemastamme raivosta, ja se taas lisää mahdollisuuksia uusien kansanmurhien ehkäisemiseen.

Taustallani on pitkä historian suullisen välittämisen perinne. Pidän itseäni pikemminkin kertojana ja tarinoiden välittäjänä kuin kirjailijana, ja tämän takia ystäväni Malcolm Brabant on ollut apunani. Hän hallitsee sanat ja kuvat.

Tapasimme Puolassa tammikuussa 2020, jolloin maailmassa vietettiin Auschwitzin vapauttamisen 75-vuotispäivää. Leiri vapautettiin 27.1.1945.

Malcolm on ollut sotakirjeenvaihtaja. Hän seurasi läheltä Bosnia-Hertsegovinan kansanmurhaa 1990-luvulla. Hän tuntee kansanmurhan lemun. Hän on kokenut joitakin täpäriä pelastumisia ja tuskallisia tapahtumia, toiseltaisia kuin minä. Yhteistä meille on, että olemme kumpikin tuollaisten kokemusten jälkeen henkiin jääneitä, selviytyneitä.

Hän on paneutunut Puolan natsimiehityksen historiaan voidakseen asettaa lapsuuteni oikeisiin yhteyksiinsä.

Kun teimme yhdessä työtä holokaustin äänien, hajujen ja makujen elvyttämiseksi, totesin tietoisuudesta kadonneiden muistojen vyöryvän tulvana takaisin mieleeni. Toisinaan ne pitivät minut valveilla koko yön. Kaikki, mitä minulle ja ympärilläni olleille ihmisille tapahtui, on hautautunut syvälle alitajuntani syövereihin. Olen työurallani toiminut terapeutina, ja tietämykseni perusteella minun

on hyväksyttävä se mahdollisuus, että iän karttuminen ja väliajan piteneminen ovat saattaneet hämärtää pahimmat muistikuvani. Ihmisen aivot ja ruumis ovat todella ainutlaatuisia elämän kokemisen välineitä, emmekä ehkä koskaan pysty täysin käsittämään mekanismeja, jotka niissä toimivat.

Eräät tarinani yksityiskohdat eivät ehkä täysin saumattomasti sovi yhteen muiden holokaustikertomusten kanssa. Sodan jälkeen äitini puhui minulle loputtomiin siitä, mitä meille oli tapahtunut, jotta en vain unohtaisi sitä. Keskustelut, joita muistelen tässä kirjassa, eivät toista puheenvuoroja sanatarkasti. Niiden sisältö, sävy ja luonne vastaavat kuitenkin aidosti silloisia sananvaihtojamme. Meillä kaikilla on omat erilaiset muistomme ja käsityksemme totuudesta. Tämä on minun totuuteni.

En usko kärsiväni henkiin jääneen syyllisyydentunnosta, joka kuuluu osana psykiatrien nimeämään 'henkiin jääneen oireyhtymään'. Siitä kärsivät rankaisevat itseään henkiin jäämisestä, vaikka heitä ei voi syyttää mistään. En usko, että holokaustissa kuolleet 6 miljoonaa juutalaista haluaisivat minun tuntevan syyllisyyttä. Olen ottanut omakseni uuden termin – 'henkiin jääneen kasvu' – sen avulla käytän aktiivisesti kokemuksiani mielekkään elämän rakentamiseen holokaustissa henkensä menettäneiden kunniaksi. Minä muistan heitä.

Olen ohjannut traumani uomaan, jota sanon 'Hitlerin suunnitelman nujertamiseksi'. Hän halusi tukahduttaa uskomme murhaamalla lapsiamme. Suurimman osan aikuisuuteni vuosista olen toiminut päinvastaiseen suuntaan varmistaen sen, että oma perheeni tuntee syvällisesti oman

kulttuurimme. Kahdeksan lapsenlastani ovat todisteena jatkuvuudestamme.

Tässä muistelmakirjassani käytän tästä kansanmurhasta nimeä holokausti, vaikka katastrofia merkitsevä heprean sana šoa ilmaisee täsmällisemmin sen, että kyseessä on nimenomaisesti juutalaisten murhenäytelmä.

Auschwitz on syöpynyt dna:hani. Melkein kaikki, mitä olen tehnyt elämässäni sodan jälkeen, jokainen tekemäni päätös, pohjautuu kokemuksiini holokaustin vuosilta.

Olen henkiin jäänyt, selviytynyt. Siitä seuraa henkiin jääneen velvollisuus – edustaa natsien murhaamia 1,5 miljoonaa juutalaista lasta. He eivät voi puhua. Niinpä minun on puhuttava ennen kaikkea heidän puolestaan.

Tova Friedman

Highland Parkissa New Jerseyssä huhtikuussa 2022

JUOKSEMME HENKEMME EDESTÄ

*Auschwitz II eli Birkenaun tuhoamisleiri Saksan
miehittämässä Etelä-Puolassa 25.1.1945*

Olin kuusivuotias

En tiennyt mitä tehdä. Kukaan muistakaan parakkini lapsista ei tiennyt mitä tehdä. Ulkoa kuului hirmuista melua. En ollut koskaan ennen kuullut mitään sentapaistakaan. Siellä ammuttiin hurjasti. Sarjatlulta ja yksittäisiä laukauksia. Pistoolista ja kivääristä lähtee erilainen ääni. Olin nähnyt ja kuullut läheltä, kuinka niitä kumpaakin käytettiin. Kiväärit rätisivät ja pistoolit paukkuivat. Tulokset olivat samanlaisia. Ihmiset kaatuivat ja heistä valui verta. Joskus he kiljahtivat. Toisinaan tapahtuma oli niin nopea, etteivät he ehtineet äännähtääkään. Vaikkapa silloin, kun heitä ammuttiin pistoolilla takaraivoon tai niskaan. Jotkut vain korisivat tai kähisivät tai päästivät pulputtavaa ääntä. Tuo pulputtava ääni oli pahinta. Korvani vihasivat

sen kuulemista. Toivoin pulputtamisen loppumista. Sekä ihmisten itsensä takia että oman oloni helpottamiseksi.

Jostakin parakin ulkopuolelta kuului räsähdyksiä ja paukahduksia ja yhtämittaista rätätätätätää. Nopeat äänisarjat tulivat konepistooleista tai konekivääreistä. Olin nähnyt niitäkin toiminnassa. Tiesin, millaista tuhoa niillä saatiin aikaan. Ne kauhistuttivat minua. Parakkien kaikkia seiniä kiersivät räystäiden alla ikkunarivit jossakin 3–5 metriä pääni yläpuolella. Nyt ikkunaruudutkin räsähtelivät. Yleensä tuuli helisutti niitä, mutta tämä oli toisenlaista, kuulosti ukkosmyrskyltä ilman salamointia. Ukkosen jyrinältä kuulostava ääni jymisi jossakin kaukana. Vaikka parakin puuseinät hie-
man vaimensivat ulkoa kuuluvaa pauhinaa, kuulosti siltä, että kaikkien parakkien kaikki ihmiset vaikeroivat tai kiljuivat samaan aikaan. Kaikki leirin koirat murisivat ja haukkui-
vat tavallistakin ärhäkämmin. Nuo pelottavat hullut koirat.

Kuulin saksalaisten vartijoiden huutavan, he huusivat niin kovaa kuin pystyivät. Inhosin heidän kieltään ja sen kurahtelevia kurkkuäänteitä. Jähmetyin pelosta aina, kun saksalainen avasi suunsa.

En koskaan kuullut saksaa puhuttavan pehmeästi. Kielenkäyttö oli aina karskia ja vierasta, ja useimmiten siihen yhdistyi fyysisistä väkivaltaa. Kurkussa muovautuneet sanaryöpyt purkautuivat esiin ärjynnän ja sylkemisen ja siihen säestyksellä. Puhe oli kuin suurjännitteistä sähköistettyä piikkilanka-aitaa, joka piti meidät häkissämme ja toisinaan tappoi meistä jonkun, joka onnistui päättämään päivänsä omin neuvoin eikä natsien päättämällä tavalla. Monia vankeja ammuttiin, ennen kuin he ehtivät koskettaa sähköaitaa.

Saksalaisten äänet kuulostivat tavallista vihaisemmilta.

Kuulostikohan maailmanloppu tällaiselta? Sota oli lähempänä kuin koskaan ennen. Tällä kertaa sota, jossa sotilaat taistelivat sotilaita vastaan. Ei sellainen sota, jota olin nähnyt – sota, jossa hyvinsyöneet harmaisiin ja mustiin asepukuihin pukeutuneet raakimukset potkivat nälkiintyneitä naisia ja vanhuksia kumoon ja ampuivat heidät sitten päähän tai selkään suunnatulla laukauksella. Jossa lapsia marssitettiin kaasukammioihin ja he lensivät sitten savupiipusta taivaalle pieninä hiiltyneinä hiukkasina.

En osannut aavistaa, mistä seinälankkujen läpi sisälle imeytyvä jännitys johtui. Katselin ylös ikkunoihin. Alhaalta näkyi vain kapea kaistale lasiruuduista, ja ulkona taivas näytti oudolta. Oli tietysti hämärää, olihan keskitalvi, mutta ulkona näytti olevan pimeämpää kuin siellä olisi pitänyt olla. Oliko ilmassa savua? Mitä nuo maata kohti putoavat hiutaleet olivat? Ne eivät olleet niitä tavallisia, vaan näyttivät suuremmilta. Oliko tuolla ulkona jossakin tulipalo? Olivatko liekit lähestymässä? Yksi kipinä vain, ja parakkimme muuttuisi suureksi hautarovioksi. Tyhjää vatsaani kouristi. Tunsin olevani pahemmin ansassa kuin koskaan ennen.

Toimin kuten yleensäkin toimin lohtua kaivatessani. Kapusin parakin kahtia jakavan punatiilisen muurin päälle. Tiilet ulottuivat noin 60 senttimetrin korkeuteen lattiasta. Muuri erotti toisistaan parakin eri puolille kolmikerroksisten nukkumalavitoiden rivit ja imi itseensä hallin keskellä olevasta uunista säteilevää lämpöä. Vaikka tuli oli jo sammumassa, tiilissä oli yhä hieman lämpöä. Kyyhötin siinä ja taivuttelin varpaitani tiilien päällä tehdäkseni oloni mahdollisimman mukavaksi.

Tässä parakissa oli hyvin paljon lapsia, en pystynyt laskemaan lukumäärää. 40–50–60, ehkä. Vanhimmat lähestyivät jo teini-ikää. Minä kuuluin nuorimpiin ja pienikokoisimpiin. Meillä kaikilla oli tahriintuneet likaiset kasvot ja syvälle kuoppiinsa painuneet silmät, joita ympäröivät unettomuuden ja nälkiintymisen aiheuttamat mustat renkaat. Meistä useimmilla oli yllämme räsyjä luittemme peitteeksi. Muutamilla lapsilla oli yllään raidallinen vanginpuku.

Kukaan meistä ei tiennyt, mitä meneillään oli. Aamulla ei ollut pidetty tavanomaista *Appellia* – nimen- tai täällä numeronhuutoa. Vasempaan kyynärvarteeni tatuoidut numerot alkoivat äkkiä kutista. Ensimmäisen kerran niiden tatuoinnin jälkeen niistä ei ollut piitattu. Olin A-27633, se oli natsien minulle antama henkilöllisyys. Numeroani ei ollut huudettu. Rutiiniamme oli rikottu. Jotakin outoa oli varmasti tekeillä.

Emme olleet saaneet ruokaa, ja meillä oli huutava nälkä. Meidän olisi jo pitänyt seistä jonossa odottamassa leivänkannikkaa ja kulhollista haaleaa velliä, jonka seassa, jos meillä oli onnea, saattoi olla joitakin epämääräisiä vihannesten jäänteitä. Nälkä kouristeli meidän kaikkien sisuksissa.

Kuinka kauan olimme jo olleet heitteille jätettyinä? Minulla ei ollut mitään muuta keinoa ajan mittaamiseen kuin varjojen edestakainen liike parakin sisällä aamusta iltaan. Varsin pian aurinko, missä se olikaan, ilmeisesti laskisi ikkunoiden tason alapuolelle ja jäisimme jälleen sysipimeään.

Kerrossängyissä yskittiin, niiskutettiin ja uikutettiin. Vaikka vallitsi arktinen kylmyys, parakissa löyhkäsivät

virtsan kostuttamat lakanat ja yli äyräidensä täyttyneiden yöastioiden ulosteet. Jotkut lapsista parkuivat täyttä kurkkua, toiset pyrkivät pidättelemään kyyneleitään. Itku oli tarttuvaa. Se sai meidät kaikki tuntemaan olomme kurjaksi. Kun alkoi itkeä, murhe vain kasvoi suuremmaksi. Siinä alkoi ajatella elämän kertakaikkista pelottavuutta, eikä sitten enää pystynytkään lopettamaan itkemistä. Minä en sortunut siihen. En koskaan itkenyt. Vaikka tunsin nyyhkyttämisen tarvetta, nostin leukani pystyyn ja sain itseni hillityksi.

Äiti oli opettanut minulle, etten saisi koskaan itkeä, vaikka olisin kuinka heikossa kunnossa tai peloissani. Minulla oli vahva tahto jo tuossa iässä, sen voin ylpeästi sanoa.

”Minne *die Blockälteste* on kadonnut?”

”En ole nähnyt häntä tänään.”

”Minä en ole nähnyt häntä eilisen jälkeen.”

”Hän ei ole täällä. Mennään ulos!”

”Ei, emme me saa mennä ulos missään tapauksessa.”

”Jos hän saa meidät kiinni, hän hakkaa meitä ja kantelee meistä saksalaisille.”

Die Blockälteste, ”parakinvanhin”, oli nainen, joka oli vastuussa meistä ja toteutti saksalaisten määräyksiä. Hän oli juutalainen kuten mekin. Hän sai saksalaisilta parempaa ruokaa ja hieman omaa tilaa. Hänen ruokahalunsa näytti olevan sangen hyvä. Mielestäni hän oli melko tukeva, mutta lapsen silmissähän kaikki aikuiset näyttävät isoilta. Korvaukseksi natsien likaisen työn tekemisestä parakinvanhin sai ojentautua pitkäkseen ja nukkua rauhassa – kukaan ei yrittänyt riistää hänen lakanaansa eikä tyrkkinyt häntä selkään polvillaan tai kyynärpäillään.

Vaikka parakinvanhin hallitsi meitä pelon avulla, hänen läsnäolonsa kuitenkin loi jonkinmoista järjestystä – *Ordnung muss sein* (järjestys pitää olla), kuten saksalaiset uupumatta toistelivat. Myönnän pelänneeni tuota naista. Ilman häntä parakissa olisi kuitenkin vallinnut kaaos. Ja mikä pahinta, ilman häntä me emme saaneet ruokaa.

Tavallisesti kaikkien parakkien ovet olivat lukossa ja salvoim suljettuja. Milloin parakinvanhin sitten olikin poistunut, hän oli lähtenyt niin nopeasti, ettei hän ollut ehtinyt laskea meidän lukumääräämme eikä sulkea oven lukitusta. Tunsin houkutusta livahtaa ulos, mutta tuo melu oli liian pelottavaa. Meistä lapsista kukaan ei uskaltanut astua kynnyksen yli. Olimme ikään kuin jonkin voimakentän vankeja. Meidät oli ehdollistettu tottelemaan komentoja, emmekä osanneet lähteä liikkeelle, kun niitä ei kuulunut.

Äkkiä ovi avautui. Me kaikki hätkähdimme.

Sisään astui nainen, jota en tunnistanut. Hän näytti kauhealta. Ravinnon puute oli vääristänyt hänen piirteensä. Kasvot olivat oikeastaan vain paperinohuen nahan peittävä kallo. Silmät olivat syvällä kuopissaan. Vartalo oli kuitenkin pullea. Juuri niin nälkiintyminen vaikuttaa ihmiseen. Se saa ruumiin turpoamaan. Tummanruskeita hiustupsuja työntyi esiin jonkinlaiseksi huiviksi kietaitun kangaskaistaleen alta. Tuollainen huivi – turha yritys pidätellä lämmön haihtumista edes hiukan.

Nainen katsoi minua.

”Tola!” hän huudahti. ”Lapseni, siinähän sinä olet!”

Helpotuksen tunne kuvastui hänen kasvoiltaan. Kiristyneet poskilihakset rentoutuivat, ja silmiin syttyi loiste. Ääni oli heikko, mutta tuttu. Tutut olivat myös surulli-

set vihreät silmät ja pieni hymyn häive. Nousin hämiläni seisomaan tiilien päälle. Nainen näytti enemmänkin variksenpelätiltä kuin ihmiseltä. Hän kuulosti äidiltäni, mutta oliko tuo tuossa todellakin äiti?

Ja mitä hän teki minun parakissani? Hänenhän piti olla naisten osastossa. Minut oli otettu häneltä sairastuttuani viisi kuukautta sitten, kesällä. Olin kuullut hänen äänensä läheltä, kun kuljimme ohi kävellessämme kaasukammioon ja sieltä takaisin. En ollut kuitenkaan nähnyt häntä. En tosiaankaan ollut nähnyt äidin kasvoja niin pitkään aikaan, että olin unohtanut, miltä hän näytti. Olin tottunut siihen, ettei minulla ollut äitiä eikä isää. Olin unohtanut, että minulla oli omaisia jossakin. Olin luullut olevani yksin maailmassa. Mutta en ehkä ollutkaan yksin. Olin hämiläni. Nainen huomasi epäröintini.

”Minä tässä, äiti”, hän sanoi leveämmin hymyillen.

Olin yhä epäuskoinen.

Onko tässä ihan todella minun äitini?

Hyppäsin alas tiilien päältä ja juoksin hänen luokseen. Tunsin, kuinka hymy nousi kasvoilleni korvasta korvaan. Ensimmäisen kerran kuukausiin olin aidosti onnellinen.

Hän kumartui, painoi kätensä kasvojeni ympärille ja katsoi minua suoraan silmiin. Sitten hän halasi ja suukoteli minua. Minä puristin käteni hänen ympärilleen niin tiukasti kuin pystyin. Hän tuoksui minun äidiltäni. Tämä nainen todellakin oli minun kaunis äitini, vanki A-27791. Minun äitini.

”Tola, kuuntele! Ihmisiä kootaan yhteen ja aiotaan marsittaa Saksaan. Koko matkan Saksaan asti, satojen kilometrien päähän”, äiti sanoi. ”Katso minua! Minut ammutaan.

**"Säilyin hengissä.
Kannan siis harteillani
hengissä selviytyneen
velvoitetta toimia natsien
murhaamien puolentoista
miljoonan juutalaislapsen
edustajana. He eivät
voi puhua. Minun
on puhuttava heidän
puolestaan."**

